

VALENTÍ PUIG

Rates que campen al seu aire

Rates al jardí aplega un conjunt de notes de l'any 1985, dotze mesos d'estratègies en el buit, d'horitzons equívocs que la rara energia de la literatura ordena com pot. Un conjunt autobiogràfic on Valentí Puig es mostra amb tots els dimonis i foscors. ▶ 3

CARLOS PICASSO

PROTAGONISTA DE LA SEMANA

JOSÉ LUIS SAMPEDRO
La libertad de pensamiento

El profesor, novelista y humanista José Luis Sampedro ha recibido la Orden de las Artes y las Letras de España, un gesto que, a sus 94 años, ha definido como una «coda existencial». Referencia intelectual y moral en la España de la segunda mitad del siglo XX, Sampedro aprovechó para definirse «disidente de las doctrinas oficiales», reclamar otro tipo de desarrollo al del sistema económico mundial y defender, ante todo, la libertad de pensamiento como vía para la libertad humana plena.

Levante
EL MERCANTIL VALENCIANO

Assaig

PER GIL-MANUEL HERNÁNDEZ I MARTÍ

La festa de les Falles fou en un origen una expressió plenament satírica de la justícia simbòlica del poble. Amb el temps, però, la sàtira anà reconvertint-se en eixe aigualit succedani anomenat «enginy i gràcia», dissenyat i sacralitzat amb l'objectiu de buidar de contingut tota la forta càrrega subversiva i transgressora dels primigenis cadafals fallers. Per eixa raó, és una molt bona notícia la publicació per part del Servei de Publicacions de la Universitat de València del llibre *Sàtira i falles*. Les explicacions falleres de Bernat i Baldoví, obra de Josep Lluís Marín i Garcia, un autèntic especialista en literatura fallera i membre de l'Associació d'Estudis Fallers. Una necessària edició crítica dels papers fallers de l'escriptor i polític de Sueca, destinada a redescobrir-nos facetes de l'autor fins ara poc explorades.

La recerca comença amb un capítol introductor on es repassa l'obra fallera de Josep Bernat i Baldoví, el seu repertori temàtic, aspectes formals, recursos expressius, censura patida i projecció posterior en la literatura fallera. Tot seguit s'aborden les nou explicacions falleres de l'autor escrites entre 1850 i 1861 per a diverses falles (Avellanets, plaça de l'Almodí, el Tossal i la placeta del Teatre Principal), editant els textos originals (alguns dels quals són inèdits), sempre prèviament contextualitzats i adobats amb un rigorós aparell crític. El resultat, un obra fonamental per al coneixement de la literatura popular valenciana.

L'aportació de llibre que comentem, que ben bé podríem qualificar d'estudi faller exemplar, és fonamental, per diverses raons. En primer lloc, perquè el comentari i exposició de les diverses explicacions falleres de Bernat i Baldoví, fet alhora des de l'exigència científica i l'afecte per la festa, ens ajuda a millorar el nostre coneixement de les falles de mitjan segle XIX, fins ara poc estudiades, i de fet l'obra del geni de Sueca ens acosta a una festa encara no desvinculada de la seua rica matriu carnestoltenca. En segon lloc, perquè es demostra clarament com ja en aquella època de falles primordials era comuna la participació de diversos professionals en el disseny i confecció de les falles, com ara literats o lletraferits, a banda de fusters, ebenistes o pintors. Açò evidencia una estreta col·laboració entre els veïns que promovien les falles i una sèrie d'artesans i artistes ben arrelats a les capes populars, com fou el mateix cas de Bernat i Baldoví.

A més a més, en tercer lloc, l'obra descobreix els temes polítics que l'autor de Sueca aborda en els seus versos fallers, alguns dels quals passarien després a fundar el gènere del llibret. En este sentit, es dona un fenomen que ben bé reflecteix el que ha passat a gran escala amb la festa fallera, ja que per obra i gràcia del procés de domesticació i «civilització» de la festa emprés per les elits

El procés de domesticació que ha patit la festa fallera en mans de les elits burgeses a la darrerria del segle XIX ha escamotejat eixa popular i insolent sàtira característica de Josep Bernat i Baldoví. L'estudi de Josep Lluís Marín contemporitza els escrits del geni de Sueca, que es revelen rics en matisos morals, polítics o socials. La metàfora irònica que sacsa consciències adormides

Bernat i Baldoví
«El fart es burla del que dichuna»

Gravat i versos de la falla de «Sen Chusep, en la plaseta del Teatre Prinsipal de València». 1859.

AREVURET.

Un individuo de bona casta y de dotes arròbes ben complides, sentat en taula y en l'ampolla a la vista, s'atrasa de cànilies y llançolines para armar-se, mentre que un altre jàhere somnolenc, llure y prim com la sargantana, està chupantse el dit, en que escura de quant es cuant la xiqueta de chorrolito que té en la mà. Un agüela en un nas de pam y mich, li fa fío a la paella desde una finestra del veïnat; y per consinta de un cordelló al d'arria, lligat en este obohebre, li resultia al home grós el armar-se. També hiá un chiquet, en les gaites com dos codolletes, qu'es buela, perquè está fart, de l'estre pobret que dichuna. — Así tenen voster para la còpia exacta de ls versos fijats en les parets del osonera y que expliquen en meza claritat el pensament de esta falla.

JOSEP LLUÍS MARÍN I GARCIA
Sàtira i falles. Les explicacions falleres de Bernat i Baldoví
▶ PUV, 2011.

És provocador que un llibre com este rescate eixe patrimoni satíric que el projecte políticament correcte i benpensant dels salvadors de la festa ens han volgut amagar

burgeses a la darrerria del segle XIX, només ens ha arribat una visió frívola, banal i descontextualitzada de la producció fallera de Bernat i Baldoví, centrada en el sexe i les metàfores hortofruíctoles, escamotejant-nos totes les seues agudes, mordaces i satíriques referències polítiques, molt acostades a la visió de les classes populars. Fins i tot, com bé demostra Josep Lluís Marín, els autoanomenats hereus de Bernat i Baldoví han acabat simplificant i empobrint el seu estil, el seu riquíssim lèxic i el seu enfocament. En suma, el que ha passat amb l'obra fallera de Bernat i Baldoví reflecteix el gegantesc procés de domesticació i buidatge de contingut que ha patit la festa fallera, cada volta més desconnectada dels seus orígens transgressors i progressivament lliurada als interessos i cosmovisions de les classes dominants. Per això és realment important, i provocador, que un llibre com este ens rescate eixe patrimoni satíric que el projecte políticament correcte i benpensant dels «salvadors» de la festa ens han volgut amagar.

En conseqüència, i en acabar el llibre, tenim la sensació que, amb el pas del temps i la forja d'una festa «amable» ens han segregat alguna cosa de gran valor, eixa popular i insolent sàtira antiga que era com la sal i l'ànima de la festa fallera, però que dissortadament cada volta resulta més difícil de trobar en els cadafals i en els llibrets. Per això, ara que sembla obrir-se l'horitzó de la possible candidatura de les Falles per a patrimoni immaterial de la humanitat, el llibre de Josep Lluís Marín és especialment valuós, ja que ens ajuda a valorar com cal una part essencial del llegat històric i cultural de la festa, sense adulteracions i manipulacions, un llegat fresc, viu i necessari en els temps que corren. Una manera meravellosa, al capdavant, de fer contemporani Bernat i Baldoví, d'assenyalar-lo com a referent de la sàtira punyent i saludable, veritable eina per a sacsar consciències adormides, esperits adotzenats i mentalitats conservadores.